

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИМІРЮВАННЯ САМОЕФЕКТИВНОСТІ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Бовсуновський Вадим

аспірант кафедри соціальної та практичної психології
Житомирський державний університет імені Івана Франка
10008, Україна, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40

Вступ. За роки незалежності вітчизняна освіта пройшла складний шлях реформування, який визначався нормативно-правовою базою. Зміна вектору розвитку держави в 1991 р. відкрила нові можливості для вивчення праць зарубіжних дослідників та застосування дієвих механізмів професійного та особистісного розвитку. Цей процес відбувався повільно, однак комп'ютеризація та поширення інтернету сприяли активній інтеграції української науки у світовий простір.

Bandura A. – один з найвидатніших психологів ХХ ст., без праць якого зараз складно уявити вивчення мотивації, психологічного добробуту, стресостійкості, успішності тощо. Сьогодні, теорія самоефективності вивчається у різних професійних сферах, а саме: в освіті, медицині, педагогіці, бізнесі, спорті тощо.

Професійна діяльність вчителя визначає успішність його вихованців, а також їхній рівень академічної впевненості. Високоєфективний педагог вміє долати професійні труднощі, залучати до діяльності складних учнів, використовувати нові методи викладання. Вчителі з низьким рівнем професійної ефективності схильні застосовувати примус замість мотивації [1].

Метою дослідження є систематизація наявних інструментів вимірювання самоефективності та аналіз їх адаптацій у вітчизняному освітньому контексті.

Матеріали та методи. Дослідження ґрунтується на теоретичному аналізі та систематизації психометричних інструментів вимірювання самоефективності в українському освітньому контексті. До матеріалів віднесено зарубіжні шкали

та українські методики, адаптовані до освітнього середовища.

Результати та обговорення. Педагогічна самоефективність досліджується вітчизняними науковцями переважно на етапі підготовки, а не безпосередньо на робочому місці. Тобто, наукові дослідження здебільшого спрямовані на вивчення уявлень студентів про цей конструкт, ніж вчителів зі стажем.

Враховуючи цей факт, є логічним використання шкали загальної самоефективності Шварцера Р. і Єрусалема М. (Schwarzer R., Jerusalem M. Generalized Self-Efficacy scale) [2] та шкали самоефективності Шерера М. та Маддукса Дж., яка дозволяє визначити рівень самоефективності в професії та спілкуванні [5]. Ці інструменти є простими у використанні та мають українську адаптацію.

Для досліджень навчальної самоефективності особистості українські науковці використовують також власні професійні інструменти, такі як опитувальник «Навчальна самоефективність дорослого» (Гальцева Т.) [3] та методику «Навчальна самоефективність студента» (Сняданко І. І.) [6]. Педагогічна самоефективність – це віра у власну здатність досягти цілей навчально-виховного процесу за допомогою професійних компетенцій [4]. В останні роки для вивчення професійної самоефективності в освітніх організаціях використовується «Шкала професійної самоефективності» Rigotti T., Schyns B., and Mohr G. (адаптація О. В. Креденцер) [5]. Але чи достатньо такого інструментарію для вивчення саме педагогічної самоефективності працюючих вчителів?

Зарубіжні дослідники досить часто використовують інструмент «Teachers' Sense of Efficacy Scale» (TSES), який відсутній в українській адаптації. Методика, яка була розроблена Tschannen-Moran M., Woolfolk Hoy A. у 2001., дозволяє оцінити педагогічну ефективність у трьох вимірах: у викладанні, в управлінні класом, у залученні учнів [10]. Але майбутні вчителі ще не мають уявлень про ці фактори, тому розробники рекомендують використовувати усереднене значення трьох підшкал, щоб мати надійний середній бал.

Вивчаючи факторну структуру вищезгаданої шкали (TSES), Duffin L. C., French B. F., Patrick H. (2012) також зазначають, що майбутні вчителі не диференціюють різні аспекти роботи вчителя [7]. Результати дослідження вказують на доцільність використання одновимірної моделі у роботі з майбутніми вчителями. Також, науковці обговорюють відмінність у сприйнятті різних аспектів педагогічної роботи досвідчених вчителів і початківців.

У попередніх дослідженнях було виокремлено колективну ефективність як чинник формування індивідуальної педагогічної самоефективності. Цей конструкт розглядається зарубіжними дослідниками як ефективний механізм підтримки на робочому місці, отримання конструктивного зворотного зв'язку та навчання у досвідчених колег через спостереження [4].

Колективна педагогічна самоефективність не отримала належного висвітлення в українській психологічній науці. Зарубіжні дослідники розробили декілька інструментів для оцінки цього конструкту, наприклад «Шкала колективної педагогічної самоефективності» (СТЕ-12) розроблена Goddard R. у 2002 р. [8]. Цей інструмент був апробований у школах Норвегії та продемонстрував високу валідність [9]. Наскільки нам відомо, жодного валідного психометричного інструменту оцінки колективної педагогічної самоефективності в українській адаптації станом на зараз не існує.

Висновки. Отже, результати здійсненого теоретичного аналізу дають змогу зробити такі висновки:

1. Вибір психометричного інструменту оцінки рівня педагогічної самоефективності залежить від професійного досвіду (стажу роботи) досліджуваної групи: студенти, стажери, вчителі-початківці, досвідчені професіонали.

2. Кількість адаптованих зарубіжних методик для виміру професійної самоефективності працюючого вчителя є недостатньою. Нові вітчизняні розробки стосуються навчальної самоефективності особистості.

3. Колективна педагогічна самоефективність добре представлена у працях зарубіжних дослідників та має кілька валідних інструментів

вимірювання. Зазначений конструкт мало досліджений українськими науковцями, а адаптовані інструменти оцінки відсутні, що свідчить про актуальність таких досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бовсуновський В.М. Структурна модель розвитку педагогічної самоефективності вчителів. *Габітус*. 2025. (71). С. 105–110. URL: <https://doi.org/10.32782/2663-5208>.
2. Галецька І. Клініко-психологічне дослідження : навч. посібник – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2015. – С. 210-212 с.
3. Гальцева Т. Розробка та психометрична перевірка опитувальника «навчальна самоефективність дорослого». *Psychological Prospects Journal*. 2018. (31), 327-344.
4. Котлова Л.О., Бовсуновський В.М. Психологічні чинники формування педагогічної самоефективності вчителів. *Науковий часопис УДУ імені Михайла Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. 2025 (71), 59-70.
5. Креденцер О. Емпіричне дослідження особливостей розвитку різних видів самоефективності персоналу освітніх організацій в умовах пандемії COVID-19. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2021. (1(22)), 89-101. <https://doi.org/10.31108/2.2021.1.22.10>
6. Сняданко І.І. Психологічні засади підготовки студентів технічних університетів до професійно-управлінської діяльності : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.10. Київ, 2017. 482 с.
7. Duffin L.C., French B.F., Patrick H. (2012). The Teachers' Sense of Efficacy Scale: Confirming the factor structure with beginning pre-service teachers. *Teaching and teacher Education*. 2012. 28(6), 827-834.
8. Goddard R.A. theoretical and empirical analysis of the measurement of collective efficacy: The development of a short form. *Educational and Psychological measurement*. 2002. 62(1), 97-110. <https://doi.org/10.1177/0013164402062001007>
9. Sørli M.A., Hukkelberg S.S. Assessing collective efficacy in school: A

Norwegian validation study of Goddard's 12-item scale. *Nordic Studies in Education*. 2022. 42(3), 272–288. <https://doi.org/10.23865/nse.v42.3542>

10. Tschannen-Moran M., Hoy A. W. Teacher efficacy: Capturing an elusive construct. *Teaching and teacher education*. 2001. 17(7), 783–805. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0742-051X\(01\)00036-1](https://doi.org/10.1016/S0742-051X(01)00036-1)